

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҒАНДАНУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ АВТОНОМИЯСЫ

Қазіргі кезеңде Қазақстанда әлемдік экономикалық жүйенің жаһандануымен айқындалатын университеттерді қайта құру процестері белсенді жүріп жатыр. Білім беру және академиялық парадигмадағы өзгерістерге жауап бере отырып, жоғары оқу орындары демократиялық принциптердің білім беру ортасының ішінде де, сыртында да басқаруға, оқытуды ұйымдастыруға және өзара іс-қимылдың басқа түрлеріне әсер ету аясын кеңейтуге тұрақты түрде ілгерілеуде. Бәсекелестік ортада алға жылжу үшін барған сайын үлкен күш-жігердің қажеттілігі іздеуді және тиімдірек стратегияларды қажет етеді. "Академиялық жаһандану" университеттерді шытырман оқиғалы болуға, студенттер мен беделді оқытушылар үшін, ғылыми зерттеулерге арналған гранттарға қатысу үшін күреске белсенді қатысуға мәжбүр етеді. Бұл бағыттағы табыстылықты ең жақсы консервативті дәстүрлерді сақтай отырып, қоғамның талаптарына, корпоративтік үміттерге, әлемдік тенденцияларға жедел жауап беретін мобильді академиялық қауымдастықтар ғана қамтамасыз ете алады. Яғни, кем дегенде, университеттер өздерінің білім беру және зерттеу саясатын жүзеге асыруда тәуелсіз болуы керек. Автономияны зерттеу тәсілдері әр түрлі және жеке, топтық, институционалдық және жүйелік болып бөлінеді [1]. Осы зерттеу аясында институционалдық тәсілді қолдану өте орынды болып көрінеді. Институционалдық автономияны зерделеу шеңберінде мемлекеттік реттеудің әртүрлі нысандарын талдауға, сондай-ақ білім, ғылым, өндіріс арасындағы байланысты қарастыруға болады. Объективті процестер жоғары оқу орындарының автономиясына байланысты мәселелерді зерттеуге ғылыми қоғамдастықтың кең қызығушылығын тудырды. Ең алдымен, бұл жоғары оқу орындарына оқушылар санының артуымен, білім беруді әртараптандырумен және қарқынды интернационалдандырумен байланысты жағдайларда қызметті тиімдірек жүзеге асыруға мүмкіндік берген дербес жұмыс режимі болғандықтан болды.

Зерттеушілердің айтуынша, соңғы онжылдықтарда бүкіл әлемде университет автономиясының кеңеюі үрдіске айналуда. Сонымен қатар, автономия шекараларын кеңейту университеттерге білім беру процестерін басқару үшін де, оқыту мен ғылыми зерттеулердің сапасы үшін де үлкен жауапкершілік жүктейді. Автономия соншалықты үлкен масштабқа ие болды және соншалықты өзгергіштікке, түсіндіруге, шекараларға ие, сондықтан терминнің өзі айқын болған кезде оның анықтамасы өте кең түсіндіріледі. Жоғары білім берудің автономиясын зерттеуге арналған алғашқы жүйелік зерттеулерге жарты ғасыр бұрынғы Джеймс (1965), Энцель (1965), Хетерингтон (1965) [2], Ашби және Андерсон (1966) [3], Перкинс (1972) [4], Найхое және Zhong, 1997 [5]; McDaniel, 1996 [6] автономияны университеттердің мемлекеттік бақылаудан бостандығы ретінде анықтады. Яғни, бұл тәсіл шешімі заңмен олардың құзыретіне жатқызылған мәселелерде жоғары оқу орындарының толық дербестігін білдіреді. Институционалдық автономия негізінен келесі анықтамамен сипатталады деп санаймыз: жоғары оқу орны өзінің мекемесі мен басқаруы, қаржы көздерін ішкі бөлу және басқа (мемлекеттік емес) көздерден кіріс алу, қызметкерлерді жұмысқа қабылдау, оқу, оқыту және зерттеу жағдайларын реттеу үшін қажет автономияның қажетті дәрежесі. ЮНЕСКО құжаттарында университеттердің институционалдық автономиясының дәрежесін анықтайтын фактор сапаны, жарамдылық пен тиімділікті тудыратын тиімді ниеттер мен шешімдер болып табылатындығы атап өтіледі және университеттердің институционалдық автономиясы мыналарды қамтиды: ғылыми қызметке, стандарттарға, жауапты жүйелермен біріктірілген әкімшілік қызметке қатысты тиімді шешімдер үшін қажетті өзін-өзі басқару деңгейі, әсіресе мемлекеттік қаржы көздеріне қатысты, академиялық еркіндікке қатысты [7]. Олар жоғары органдар болып сайланды ма немесе тағайындалды ма, қазіргі уақытта университет басшылары басқаруды ерарықтандыруға қатысты, оқу бағдарламаларын бекіту мен

кабылдаудағы өкілеттіктерді кеңейту бөлігінде өкілетті органдармен келіссөздер жүргізуде, бұл көп жағдайда ережелер мен ережелердің азаюымен, университет саласындағы реттеудің төмендеуімен аяқталады. Университеттің автономиясы мен академиялық еркіндігі көбінесе оқу орнының білім беруді дамыту стратегиясын іске асыру әдістерін, нысандарын, тәсілдерін таңдау құқығы ретінде біріктірілген және тіпті бірдей ұғымдар ретінде қарастырылатынына назар аудару қажет деп санаймыз. Дамушы демократия елдерінде академиялық еркіндік, әдетте, басым мемлекеттік реттеу принципіне негізделген белгілі бір шекараларға ие. Қазақстан бұл тұрғыда да ерекшелік емес. Академиялық еркіндік дегеніміз-ғалымның зерттеулер мен оқыту әдістеріндегі еркіндігі. Бұл жағдайда ғалым қандай да бір себептермен: әлеуметтік, діни немесе саяси қудалаудан қорықпауы керек. Университет өзінің мақсаттары мен бағдарламаларын анықтауға құқылы болған кезде, автономияны институционалдық деңгейде жүзеге асыру туралы айтуға болады.

Қазақстанда автономизация процесін талдай отырып, университеттерде нақты жүзеге асырылатын рәсімдерді көруге болады, оның ішінде: ЖОО миссиясын айқындау; білім беру сапасының өзіндік менеджмент жүйесін әзірлеу; университеттің ұйымдық құрылымын айқындау; ЖОО базасында корпоративтік басқарудың осындай нысандарын құру; студенттерді қабылдаудың сандық және сапалық параметрлерін айқындау; үздіксіз және көп сатылы білім берудің жооішілік форматын енгізу; технологияларды айқындау және студенттерді оқыту әдістемесі; Білім беру бағдарламасы шеңберінде студенттерді оқытудың баламалы траекториясын қалыптастыру; педагог кадрларды іріктеу тетіктерін жетілдіру; түрлі білім беру қауымдастықтарының құрамына кіру; халықаралық аккредиттеуден өту шеңберінде қоғамдық-кәсіби рейтингті растау.

Жаһандық және өңірлік деңгейлерде жоғары білім беруді жаңғырту білім беру жүйесіндегі оң өзгерістерді, атап айтқанда: инновациялық даму режимінде білім беру жүйелерін басқаруға көшуді; білім берудегі жобаны, жобалау процестерін әзірлеуді; зерттеу қызметі негізінде білім беру процесін құруды ескере отырып, университетті стратегиялық басқару тетігін әзірлеумен, оның қоғамда білімнің тұрақты дамуын қамтамасыз етумен қамтамасыз етіледі; аймақтандыру, саралау, үздіксіздік, ашықтық, өзгергіштік және білім берудің баламалылығы. Ұйымның менеджмент теориясына сәйкес стратегиялық жоспарлау және сәйкесінше стратегиялық басқару оның тиімді жұмысын қамтамасыз ететін ең маңызды элемент болып табылады. Жоғары оқу орнының қызметін орталықтандырылған жоспарлау тәуелсіз стратегиялық жоспарлауды қажет етпейді. Университеттің жұмыс істеу шарттары мен ережелерінің өзгеруі бірқатар басым міндеттерді стратегиялық жоспарлауға әкелді. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындары стратегиялық жоспарлауды табысты іске асыруда, бес және он жылға арналған стратегиялық даму жоспарларын әзірлеуде. Бұл университеттердің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге, тәуекелдерді басқаруға, уақыт мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Алайда, университеттердің мүмкіндіктерін кеңейтпестен Стратегиялық жоспарлау тиімсіз және толық болмайды. Осыған байланысты Басқару, академиялық, кадрлық және қаржылық автономия өзекті мәселелер болып табылады.

Әдебиеттер

1. Becher T., Kogan M. Process and structure in higher education. 2nd ed. – London: Routledge, 1992. – pp. 9
2. Hetherington H. University Autonomy in International Association of Universities (ed.) University Autonomy: Its Meaning Today. – Paris: International Association of Universities, 1965
3. Ashby E., Anderson M. Universities: British, Indian, African. A study in the Ecology of Higher Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966
4. Perkins J. A. Higher Education: From Autonomy to Systems. – New York: International Council for Educational Development, 1972 – P.286
5. Hayhoe R., Zhong N. University Autonomy and Civil Society in T. Brook, B.M. Frolic (eds.) Civil Society in China. – London: M.E. Sharpe, 1997. – pp. 99-123

6. McDaniel O.C. The paradigms of governance in higher education system //Higher Education Policy. – 1996. – 9(2). – pp.137-158

7. Организация ООН по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) (1997) // Документы 29-й сессии Всеобщей конференции; Австрийская Резолюция. (Т. 1, СС. 26-36). Париж: ЮНЕСКО, 2003

Көкенова С.Қ., 3 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)
Ғылыми жетекші – магистр, оқытушы Жоламанова М.Қ.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИБЕР ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ

Киберқауіпсіздік - бұл әр уақытта шешуге және қорғауға тырысатын ең өзекті тақырыптардың бірі болып саналып келеді. 2017 жылы Елбасы Н. Назарбаев өз жолдауында Үкімет пен Ұлттық қауіпсіздік комитетіне «Қазақстан киберқалқаны» жүйесін қалыптастыру бойынша шара қабылдауларын тапсырған болатын. Қазақстан Республикасының Қорғаныс және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: Жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауын іске асыру мақсатында, «Қазақстан-2050» Стратегиясының Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі бойынша тәсілдемелерін ескере отырып, Киберқауіпсіздік тұжырымдамасы, яғни «Қазақстанның Киберқалқаны» жобасын әзірледі. Қазақстанның Елбасы Н. Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында киберкылмыспен күрестің өзектілігі барған сайын арта түсетіндігін айтқан болатын. "Қауіпсіздік ахуалы қуатты және әрекет ете алатын мемлекеттің өлшеміне айналып келеді. Қазіргі заманда адамзат терроризмнің белең алуымен бетпе-бет келіп отыр. Бұл ретте деструктивті күштерді қаржыландыратындарға, шетелдік террористік ұйымдармен байланыс жасайтындарға қарсы күрес жүргізу ісі негізгі мәселе болып саналады", - деп Жолдауында айтып өткен болатын. Киберқауіпсіздік тұжырымдамасы, яғни «Қазақстанның киберқалқаны» жобасын әзірлеу кезінде Малайзия, Сингапур, Великобритания, Германия, Чехия, Франция, Литва, Эстония, Финляндия, Швеция, Швейцария және т.б. секілді елдердің халықаралық тәжірибесі зерделенді. Тұжырымдаманың мақсаты жаһандық бәсекелестік жағдайларында Қазақстан Республикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін, электрондық ақпараттық ресурстардың, ақпараттық жүйелер мен ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымның сыртқы және ішкі қауіптерден қорғалуына қол жеткізу және сол деңгейде ұстау болып табылады.

Тұжырымдаманы іске асыру мерзімі екі кезеңнен тұрды, бірінші кезеңі 2017-2018 жылдар аралығын қамтыған, ал екінші кезең 2019-2022 жылдар. Соның нәтижелері:

Бірінші кезеңде:

- ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы белгіленген талаптарды сақтаудың толық құқықтық қолдану практикасы қалыптастырылған еді;

- білім беру бағдарламалары мен кәсіби стандарттарға ревизия жүргізілді, ақпараттық қауіпсіздік саласында даярланатын мамандардың саны мен сапасы артты, осы салада жұмыс істеп жүрген қазіргі қызметкерлердің біліктілігін арттырды;

- отандық зерттемелер жасауда өнеркәсіп пен ғылым арасындағы өзара іс-қимыл мен кооперациялаудың тиімді схемасы бір жолға қойылды.

Бұл екінші кезеңде:

- қазақстандық ІТ-компаниялардың ұлттық ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымды ақпараттық қауіпсіздік жүйелерімен қамтамасыз етуге негізді түрде қатысуын;

- отандық электрондық өнеркәсіп кәсіпорындарын мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектордың ел аумағында телекоммуникациялық жабдық сатып алуына тапсырыстармен жүктеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.